

شناخت دانشجویان پرستاری از عوامل تنش‌زای محیط کار بالینی

حسین باباتبار درزی^{*} MSc، مسعود سیرتی‌نیر^۱ MSc، مجید جوادینسب^۱ MSc

سید داوود تدریسی^۱ MSc، محمدعلی خوشنویس^۱ MSc، بتول نحریر^۱ MSc

^{*} دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌ا... (عج)، تهران، ایران

^۱ دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌ا... (عج)، تهران، ایران

چکیده

اهداف. استرس یکی از مهم‌ترین پدیده‌های زندگی در قرن حاضر است که می‌تواند تاثیر مهمی بر سلامت روانی و جسمانی افراد داشته باشد. بر اساس تجربیات بالینی، عمده‌ترین مشکل دانشجویان پرستاری عوامل تنش‌زای محیطی است. هدف این پژوهش بررسی میزان شناخت دانشجویان پرستاری از عوامل تنش‌زای محیط کار بالینی بود.

روش‌ها. این پژوهش روی ۱۲۰ نفر از دانشجویان کارشناسی دو دانشکده پرستاری به اجرا درآمد. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۱۱۴ سؤال در خصوص میزان تنش‌زایی مراقبت جسمانی از بیمار، تماس‌های فردی با بیمار و خانواده وی، کادر آموزشی و درمانی و برخورد با عوامل محیطی بود. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 13 تجزیه و تحلیل شدند.

یافته‌ها. بیشترین درصد تنیدگی (۱۰۰٪)، مربوط به مراقبت‌های جسمانی از بیمار در دانشجویان ترم سوم بود که آزمون مجذور کای تفاوت معنی‌داری را بین ترم‌های مختلف نشان داد ($p < 0.05$). ضمناً برخورد با عوامل محیطی، تماس با کادر درمانی و آموزشی در محیط‌های کارورزی و تماس‌های فردی با بیمار و خانواده وی، عوامل تنیدگی‌زا را تشکیل می‌داد. البته از این نظر تفاوت معنی‌داری بین ترم‌های مختلف وجود نداشت.

نتیجه‌گیری. به‌منظور آموزش بهتر دانشجویان پرستاری در زمینه برخورد با عوامل تنش‌زای محیطی، لزوم بازنگری و ارتقای سطح کیفی دروس ارایه‌شده احساس می‌شود.

کلیدواژه‌ها: تنیدگی، عوامل تنیدگی‌زا، محیط کار بالینی، دانشجویان پرستاری

Knowledge of nursing students from stressor factors of clinical environment

Babatabar H. D.^{*} MSc, Sirati Nir M.¹ MSc, Javadi Nasab M.¹ MSc,
Tadrisi S. D.¹ MSc, Khoshnevis M. A.¹ MSc, Nehrir B.¹ MSc

^{*} Faculty of Nursing, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran

¹ Faculty of Nursing, Baqiyatallah University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Abstract

Aims. Stress is one of the most important phenomena in recent century and has an important effect on the psychosomat health. Based on clinical experiences, the most important problem of nursing students is stressors of clinical environment. This study was to evaluate the nursing students' knowledge about stressors of clinical environment.

Methods. This study performed on 120 students of two nursing faculties of Tehran city. Data collecting tool was a questionnaire included 114 questions about stress rate of patients' physical care, interpersonal relationship with patients and their families, education and care staffs and encountering to environmental factors.

Results. The most stress related to physical care of patient (100%) in students of third term. The statistical chi-square test showed that there was a significant correlation between different terms ($P < 0.05$). Also, the stressor factors were encountering to environmental factors, contact to educational & care staffs and interpersonal relationship with patient and their families; But, there was no statistical significant correlation between different terms.

Conclusion. To improve the educational level of nursing students on encountering the environmental stressor factors, it is essential to review and modificate the qualification of educational courses.

Keywords: Stress, Stressor Factors, Clinical Environment, Nursing Students

مقدمه

انجام داد، هر یک از دانشجویان بر اساس درک فردی خود از تنیدگی، موقعیت‌های تنیدگی‌زا را برشمردند. در این مطالعه، بیشترین تنش‌زاهایی که دانشجویان پرستاری به آنها اشاره کرده بودند، "ترس از ندانستن" و "عدم اطمینان" بود. طبق نتایج این مطالعه، یکی از عوامل تهدیدکننده احساسات دانشجویان پرستاری، مربیان بالینی هستند [۷]. مهم‌ترین یافته مطالعه کلهامر و همکاران در مورد اضطراب حاصل از موقعیت‌های بالینی دانشجویان پرستاری آن بود که اضطراب دانشجویان در انجام امور بالینی در اثر عدم حمایت مسئولان افزایش می‌یابد [۸].

روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع مطالعه زمینه‌ای است که به‌منظور بررسی عوامل تنش‌زای محیط کار بالینی از نظر دانشجویان انجام شده است. جامعه پژوهش را دانشجویان کارشناسی پرستاری پسر و دختر دو دانشکده پرستاری شهر تهران تشکیل دادند که در سه ترم مختلف سوم، پنجم و هشتم اشتغال به تحصیل داشتند. تعداد ۱۲۰ نمونه با الگوی نمونه‌گیری تصادفی مبتنی بر هدف انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه مشتمل بر ۱۱۴ سؤال بود که تمام اهداف پژوهش را پوشش می‌داد. این سؤالات در چهار بخش کلی "مراقبت جسمانی از بیمار" (۵۵ سؤال)، "تماس‌های بین‌فردی با بیمار و خانواده وی" (۱۹ سؤال)، "تماس‌های بین‌فردی با کادر آموزشی و درمانی" (۲۵ سؤال) و "برخورد با عوامل محیطی" (۱۵ سؤال) تهیه شده بود. روایی ابزار مورد استفاده در این تحقیق با روش اعتبار محتوا سنجیده شد. همچنین برای تعیین اعتماد علمی، از روش آزمون مجدد استفاده شد. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمارهای توصیفی و استنباطی و آزمون مجذور کای با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS 13 استفاده گردید.

نتایج

انجام مراقبت‌های جسمانی از بیماران، در دانشجویان پرستاری هر دو دانشکده ایجاد تنیدگی نمود. بیشترین تنیدگی در دانشجویان پرستاری دانشکده ۱ در ترم سوم در رابطه با "تامین بهداشت فردی بیمار" به میزان ۱۰۰٪ و در ترم پنجم و هشتم به میزان ۹۰٪ مشاهده شد. همچنین این تنیدگی در دانشجویان پرستاری دانشکده ۲ در ترم سوم به میزان ۱۰۰٪، در ترم پنجم به میزان ۹۰٪ و در ترم هشتم به میزان ۸۰٪ گزارش شد (جدول ۱).

جدول ۱) توزیع فراوانی مطلق و نسبی وضعیت تنیدگی ناشی از مراقبت جسمانی در دانشجویان دو دانشکده پرستاری

وضعیت تنیدگی	دانشکده ۱ ←				پرستاری ۲			
	دارد	ندارد	دارد	ندارد	دارد	ندارد	دارد	ندارد
ترم تحصیلی ↓	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد
سوم	۲۰	۱۰۰	۰	۰	۲۰	۱۰۰	۰	۰
پنجم	۱۸	۹۰	۲	۱۰	۱۸	۹۰	۲	۱۰
هشتم	۱۸	۹۰	۲	۱۰	۱۶	۸۰	۴	۲۰
جمع	۵۶	۹۳/۳	۴	۶/۷	۵۴	۹۰	۶	۰

تنیدگی یکی از مهم‌ترین پدیده‌های زندگی در قرن حاضر است که می‌تواند تاثیر مهمی بر سلامت روانی و جسمانی افراد داشته باشد. تنیدگی در تمام تاریخ، آشناترین هم‌زیست بشر بوده است. گویی زندگی بدون تنیدگی و حیات بدون آن مفهومی ندارد. تنیدگی گاه سبب آسیب‌های فراوانی به فرد و سازمان می‌شود. فشار روانی در فرد باعث می‌شود وظایفی را که به‌طور عادی و به سادگی می‌تواند انجام دهد با دشواری بیشتری به انجام برساند [۱].

عدم وجود ارتباط رضایت‌بخش بین مربی و دانشجو می‌تواند تنیدگی‌های زیادی را به دنبال داشته باشد و علاوه بر ضعف ارتباطی بین مربی و دانشجو، ارزیابی کار بالینی دانشجو می‌تواند یکی دیگر از عوامل تنیدگی‌زا باشد. از میان عوامل تنش‌زای مربوط به تجارب بالینی در دانشجویان پرستاری، ارتباط با بیمار و خانواده وی، نحوه انجام برخی مراقبت‌های جسمانی، بحرانی شدن وضعیت بیمار و مرگ بیمار در حضور دانشجو مطرح شده است [۱].

وجود اضطراب ناشی از تنیدگی‌های بالینی بر اعمال ذهنی دانشجو تاثیر گذاشته و تمرکز، کارایی و قدرت کسب مهارت را کاهش می‌دهد. گرچه درجانی از تنیدگی برای انگیزه آموزش بالینی لازم است، اما گاهی مواقع در برخی از دانشجویان تنیدگی بیش از حد ایجاد می‌شود و مانع انجام موفقیت‌آمیز برنامه‌های آموزش بالینی می‌گردد [۲، ۳]. عدم سازگاری با تنیدگی‌های دوره دانشجویی ممکن است منجر به عدم موفقیت در ادامه تحصیل شده و تنیدگی‌های شدید نیز از طرف دیگر می‌تواند اثرات منفی بر محیط درمانی، کارکنان پرستاری و بیمار بگذارد [۴]. یکی از تظاهرات بارز تنیدگی در دانشجویان پرستاری، عدم علاقه نسبت به تحصیل در این رشته است که در موارد زیادی منجر به ترک تحصیل می‌شود [۵].

کوت‌مپ با مطالعه دو گروه از دانشجویان پرستاری دختر و پسر به‌منظور بررسی عوامل تنیدگی‌زا بر سلامتی ایشان نشان داد که منابع اصلی تنیدگی در هر گروه، به‌طور عمده برای دانشجویان پسر و دختر در موقعیت‌های مختلف یکسان است. البته درک دانشجویان از تجارب تنیدگی‌زا با یکدیگر متفاوت است [۱].

در پژوهش دیگری که توسط جونز به‌منظور تاثیر تنش بر سلامت دانشجویان پرستاری انجام شد، ۴۸۷ دانشجوی پرستاری در ۸ دانشکده پرستاری ایالات متحده مورد مطالعه قرار گرفتند. هدف از انجام این مطالعه بررسی مشکلاتی بود که توسط دانشجویان طی تکمیل برنامه آموزش پرستاری تجربه شده بودند، تا بلکه وسیله مناسبی برای بررسی عوامل موثر بر سلامت دانشجویان پرستاری طی گذراندن برنامه آموزشی تهیه شود و همچنین مسئولان پرستاری را با مشکلاتی که دانشجویان پرستاری با آن روبه‌رو هستند و در سلامت آنها اختلال ایجاد می‌کنند، آشنا نمایند [۶].

در پژوهش دیگری که پاگانا روی ۲۶۱ دانشجوی پرستاری در خصوص تعیین تنش در تجارب بالینی آنها بر اساس نظریه لازاروس و همکاران

جدول ۴) توزیع فراوانی مطلق و نسبی وضعیت تنیدگی ناشی از برخورد با عوامل محیطی در دانشجویان دو دانشکده پرستاری

وضعیت تنیدگی ←	پرستاری ۱		پرستاری ۲	
	دارد	ندارد	دارد	ندارد
ترم تحصیلی ↓	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد
سوم	۸	۴۰	۱۲	۶۰
پنجم	۶	۳۰	۱۴	۷۰
هشتم	۲	۱۰	۱۸	۹۰
جمع	۱۶	۲۶/۷	۴۴	۷۳/۳

بحث و نتیجه‌گیری

همه افراد کم و بیش جنبه‌هایی از تنیدگی را در زندگی خود تجربه نموده‌اند. پرستاری و مراقبت از بیمار نیز به‌خودی‌خود تنیدگی‌زا است. تجارب بالینی، عمده‌ترین مساله تنیدگی‌زا برای دانشجویان پرستاری به‌شمار می‌آیند [۲]. لذا در مورد اولین هدف پژوهش در مورد انجام مراقبت‌های جسمانی از بیمار و درجه تنش‌زایی آن از نظر دانشجویان پرستاری، نتیجه پژوهش مؤید این مطلب است که بیشترین میزان تنیدگی در مورد انجام مراقبت‌های جسمانی مربوط به تامین بهداشت فردی بیمار شامل تعویض لباس و ملحفه‌های بیمار، شستن سر، حمام دادن و دهان‌شویه است. شاید در توجیه این مطلب بتوان گفت که تنیدگی فوق متوجه سختی و صعوبت این قبیل کارها نیست، بلکه نگرش جامعه پیرامون چنین اموری موجب می‌شود که دانشجویان انجام چنین کارهایی را در شأن خود ندانسته و از دیرباز این حرفه به‌عنوان حرفه‌ای زنان تلقی شده و مردان با توجه به شرایط روحی و توانایی بدنی و شخصیت اجتماعی‌شان انجام این امور را در دون شأن اجتماعی خود می‌دانند. پژوهش‌های انجام‌شده توسط *عالیخانی* و *علایی‌نژاد* حکایت از این موضوع دارد [۹، ۱۰، ۱۱].

در مورد دومین هدف پژوهش که تعیین عوامل تنش‌زا در رابطه با تماس‌های بین‌فردی با بیمار و خانواده وی و درجه تنش‌زایی آن از نظر دانشجویان پرستاری بود، نتایج حاکی از آن است که بیشترین میزان تنیدگی رویارویی با خانواده بیمار فوت‌شده، برخورد با خانواده بیمار مبتلا به بیماری غیرقابل علاج و برخورد و برقراری ارتباط با بیمار در حال احتضار است. از مهم‌ترین دلایل احتمالی آن می‌توان به عدم تجارب کافی در نحوه برقراری ارتباط صحیح و مناسب در مواجهه با چنین بیماران و خانواده وی و همچنین عدم همکاری آنان به‌علت وخامت بیماری اشاره کرد. در این رابطه *هیگلی* و *هاریس* اعتقاد دارند که تعداد بی‌شماری از دانشجویان پرستاری مساله مرگ‌ومیر بیماران را به‌عنوان جنبه تهدیدآمیز خاص در پرستاری به‌شمار می‌آورند [۱۲].

سومین هدف این پژوهش، تعیین عوامل تنش‌زا در رابطه با تماس‌های بین‌فردی با کادر آموزشی و درمانی در محیط کارآموزی و درجه تنش‌زایی آن از نظر دانشجویان پرستاری بود که در نتیجه پژوهش، بیشترین میزان تنیدگی مربوط به گزارش اشتباه در انجام کار به

از نظر دانشجویان پرستاری، بیشترین تنیدگی در ارتباط با "تماس‌های بین‌فردی با بیمار و خانواده وی" متوجه رویارویی با خانواده بیمار فوت‌شده، برخورد با خانواده بیمار مبتلا به بیماری غیرقابل علاج و برخورد و برقراری ارتباط با بیمار در حال احتضار بود. بیشترین میزان تنیدگی در هر دو دانشکده مربوط به ترم سوم تحصیلی (۹۵٪) به‌دست آمد (جدول ۲).

جدول ۲) توزیع فراوانی مطلق و نسبی وضعیت تنیدگی ناشی از تماس‌های بین‌فردی با بیمار و خانواده‌اش در دانشجویان دو دانشکده پرستاری

وضعیت تنیدگی ←	پرستاری ۱		پرستاری ۲	
	دارد	ندارد	دارد	ندارد
ترم تحصیلی ↓	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد
سوم	۱۹	۹۵	۱	۵
پنجم	۱۸	۹۰	۲	۱۰
هشتم	۱۸	۹۰	۲	۱۰
جمع	۵۵	۹۱/۷	۵	۸/۳

در ارتباط با عوامل تنش‌زا در مورد "تماس‌های بین‌فردی با کادر آموزشی و درمانی در محیط کارورزی"، یافته‌ها نشان داد که بیشترین تنیدگی مربوط به گزارش انجام کار اشتباه به سرپرستار یا مربی و بازخواست شدن در انتظار عمومی است. بیشترین میزان تنیدگی در دانشکده پرستاری ۱ با ۳۵٪ فراوانی در ترم سوم و در دانشکده پرستاری ۲ با ۲۵٪ فراوانی مربوط به ترم سوم حاصل شد (جدول ۳).

جدول ۳) توزیع فراوانی مطلق و نسبی وضعیت تنیدگی ناشی از تماس‌های بین‌فردی با کادر آموزشی و درمانی در دانشجویان دو دانشکده پرستاری

وضعیت تنیدگی ←	پرستاری ۱		پرستاری ۲	
	دارد	ندارد	دارد	ندارد
ترم تحصیلی ↓	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد	تعداد درصد
سوم	۷	۳۵	۱۳	۶۵
پنجم	۲	۱۰	۱۸	۹۰
هفتم	۱	۵	۱۹	۹۵
جمع	۱۰	۱۶/۷	۵۰	۸۳/۳

در پاسخ به عوامل تنش‌زا در رابطه با "عوامل محیطی"، یافته‌ها برخورد با عوامل محیطی بیمارستان به‌خصوص کار در بخش‌های ویژه مانند سی‌سی‌یو، آی‌سی‌یو و دیالیز، را به‌عنوان بیشترین عامل تنیدگی‌زا معرفی کرد. بیشترین میزان تنیدگی در دانشکده پرستاری ۱ با ۴۰٪ فراوانی مربوط به ترم سوم و کمترین میزان تنیدگی در این دانشکده با ۱۰٪ فراوانی مربوط به ترم هشتم بود. همچنین بیشترین میزان تنیدگی در دانشکده پرستاری ۲ با ۴۵٪ فراوانی در ترم سوم و کمترین میزان آن با ۲۵٪ فراوانی در ترم هشتم گزارش شد (جدول ۴).

منابع

- 1- Clarke VA, Ruffin CL. Perceived sources of stress among student nurses. *Contemp Nurse*. 1992;1(1):35-40.
 - 2- Richman JA, Flaherty JA. Gender differences in medical student distress: contributions of prior socialization and current role-related stress. *Soc Sci Med*. 1990;30(7):777-87.
 - 3- Thomas SP, Williams RL. Perceived stress, trait anger, modes of anger expression, and health status of college men and women. *Nurs Res*. 1991;40(5):303-7.
 - 4- Kless JR. Use of a student support group to reduce student stress in a nurse anesthesia program. *AANA J*. 1989;57(1):75-7.
 - 5- Dewe PJ. Stressor frequency, tension, tiredness and coping: some measurement issues and a comparison across nursing groups. *J Adv Nurs*. 1989 Apr;14(4):308-20.
 - 6- Sorensen KC, Luckman J. *Medical-Surgical Nursing: A Psychophysiologic Approach*. Philadelphia; 1987. p. 83-7.
 - 7- Brunner LS, Emerson CP, Ferguson K, Suddarth DS. *Textbook of Medical-Surgical Nursing*. Philadelphia: J.B. Lippincott Company. 1988.
 - 8- Lees S, Ellis N. The design of a stress-management programme for nursing personnel. *J Adv Nurs*. 1990;15(8):946-61.
 - 9- Kleehammer K, Hart AL, Keck JF. Nursing students' perceptions of anxiety-producing situations in the clinical setting. *J Nurs Educ*. 1990;29(4):183-7.
 - 10- Jones DA, Dunbar CF, Jirovec MM. *Medical surgical nursing: A conceptual approach*. 2nd ed. New York: McGraw-Hill; 1982. p. 123-5.
 - 11- Pagana KD. Psychometric evaluation of the Clinical Stress Questionnaire (CSQ). *J Nurs Educ*. 1989;28(4):169-74.
 - 12- Seyyed Alavi A. *Managment psychology and organizational behavior*. Tehran: Education Center of Governmental Management; 1995.
 - 13- Tussi MA. *Stress in organizations*. New Issue. Tehran: Education Center of Governmental Management; 1989.
 - 14- Zareh Bovani F. *Study of stressor factors and tention rate in clinical environment and formation of male nursing Bsc students in nursing of hygien and medical health education [Dissertation]*. Tehran: Tehran University; 2000.
 - 15- Dadsetan P. *Tention or stress; Civilization of new disease*. Tehran: Roshd Publication; 1998.
- سرپرستار یا مربی است. از مهم‌ترین علل احتمالی آن، آسیب به حرمت و عزت نفس دانشجویان به دنبال بازخواست شدن در انظار عمومی توسط مربی است. در مطالعه *عالیخانی*، عدم ابراز وجود و ندادن فرصت کافی برای بیان احساسات و مشکلات و در نتیجه عدم حمایت عاطفی از دانشجویان از مهم‌ترین علل تنیدگی شمرده شده است [۱۱].
- در نهایت، چهارمین و آخرین هدف این مطالعه، تعیین عوامل تنش‌زا در رابطه با عوامل محیطی و درجه تنش‌زایی آن از نظر دانشجویان پرستاری بود که با عنایت به نتیجه پژوهش (کارآموزی در بخش‌های ویژه)، شاید عدم تجارب کافی و عدم اعتماد به نفس کافی دانشجویان، منشا این تنش باشد. مطالعه انجام‌شده توسط *سویاش* با این مطالعه هم‌خوانی دارد [۱۳، ۱۴].
- در پژوهش *لیس‌والیس* روی ۵۳ نمونه از دو بیمارستان در رابطه با بررسی و اجرای برنامه‌های کاهش تنش در پرستاران و دانشجویان پرستاری، تنیدگی‌های اشاره‌شده توسط دانشجویان پرستاری عبارت از "مواجه شدن با مرگ" (۵۵٪)، "کثرت کار و توقف قلبی بیماران" (۳۰٪)، "بحث و مجادله با پرستاران" (۲۵٪)، "بحث و مجادله با پزشکان" (۱۵٪) و "احساس عدم توانایی در به‌کارگیری اعمال پرستاری در مراقبت از بیماران و ساعات زیاد کار" (۱۰٪) است [۱۵].
- تشکر و قدردانی:** در پایان پژوهشگر بر خود لازم می‌داند از زحمات و حسن همکاری روسای محترم دانشکده‌های پرستاری مورد مطالعه و همکاران محترم‌شان که ما را در انجام این پژوهش یاری نمودند، صمیمانه تقدیر و تشکر نماید.